

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на **Жасмина Христова Донкова**

на тема

„Протестантската общност в България след 1989 г.: състояние и тенденции” за получаване на научната и образователна степен

"доктор по философия"

в научна област 2: Хуманитарни науки,

професионално направление 2. 3. Философия

В изпълнение на заповед № РД 09-1061 от 16.7.2012 г. на директора на Института за изследване на обществата и знанието при Българската академия на науките представям своята рецензия на предложената за защита дисертация на Жасмина Христова Донкова, редовен докторант в секция „Социални теории, стратегии и прогнози” на ИИОЗ. Дисертационният труд е на тема "Протестантската общност в България след 1989 г.: състояние и тенденции" и е разработена в споменатата секция.

Дисертацията е изпълнена в обем от 185 стр. и 77 стр. приложения или общо 262 стр. Структурирана е по следния начин: уводна част, в която са разгледани въпроси относно тезата, целта, методологията, обекта, стратегията и източниците на изследване; следва изложението в 3 глави със съответните точки и подточки. Накрая е заключението, последвано от раздела на използваната

книжнина и приложенията. Използваната литература включва 132 заглавия на кирилица, 40 на латиница и 32 заглавия на интернет-източници.

Изборът на темата на дисертацията е много успешен с оглед и на трайния интерес в нашето общество към протестантските вярвания и техните църкви, независимо от причините за този интерес.

В п ъ р в а г л а в а , озаглавена „Протестантизмът - преход от съзерцателна мистика към социално действие” (11-49 стр.), се изследва най-общо учението („доктриналната парадигма”) на протестантизма. Чрез метода на диагностичния и историко-сравнителния анализ и използване на описателно-аналитичен метод се очертава религиозният облик на протестантството. Обърнато е специално внимание на евангелизма (терминът се нуждае от уточняване) - едно обновително течение в протестантизма, към което се числят и преобладаващата част от протестантските общности в България. За ориентация на читателя е отделено внимание и на въпроса за съвременното състояние на световната протестантска общност. Всичко това дава добра основа за сравнителен анализ на протестантските общности в България и техния религиозен облик.

Във втора глава чрез историко-сравнителен анализ се постига достатъчно пълно

представяне на картината на протестантизма в България преди и след 1989 г. Обективно е разгледано състоянието на протестантските деноминации и тенденциите в тях, като например явлението „нецърковно християнство“ (unchurched Christianity), явлението „етническа църква“ (изнесени са за първи път конкретни данни за китайските и корейските църкви в България, дават се сведения за ромски етнически протестантски църкви), посочват се възможните съвременни предизвикателства пред протестантските вероизповедания. Също така са изследвани и анализирани причините за тяхната фрагментарност.

В третата глава от дисертацията, с цел да се докаже основната изследователска теза, специално се набляга върху изследването на факторите и процесите, предизвикващи промени в религиозната идентичност на протестантската общност у нас. Също така в тази глава е отделено внимание както на юридическата, така и на обществената легитимност на протестантската

о б щ н о с т .

В заключение са направени основните изводи, доказващи основната теза на изследването.

Искам да подчертая значимостта на събрания и представен в приложенията материал от близо 80 стр.: документи, статистики, схеми, интервюта от теренни проучвания, при това представени по един достатъчно прегледен начин. Този материал служи не само за изходна база и илюстрация на изводите и заключенията в представения дисертационен труд, но също така е ценен като източник за по-нататъшна работа по тази тематика и на самата дисертантка, и на други изследователи, когато дисертацията стане обществено достъпна.

Познавам от личен опит възникването на новите протестантски общности у нас, регистрирането им (в някои случаи повече от един път по определени причини), дейността им, проблемите им – вътрешни, с други вероизповедания у нас, с приема в обществото и от общуването им с държавните власти. Затова намирам, че отразената фактология, както и разборът ѝ напълно отговарят на действителността. Беше удоволствие за мене да науча и много други неща, които досега не бяха стигнали до моето знание. Намирам подхода на дисертантката за обективен, честен и затова напълно градивен.

Приемам определението, което тя дава за протестантизма в България като „хетерогенна религиозна общност, с ярка изразена деноминационна фрагментарност, преобладаващата част е от градски тип, средна възраст 23–40 години, с траен растеж и се отличава със социалната си

ангажираност”. Дисертантката съумява да посочи ролята на религията като действащ механизъм на интеграция. Ключов елемент в работата ѝ е религиозното възрождение, т. нар. Revival movement, което действително способства както за съживяването на протестантските вярвания, за да станат те по-атрактивни на „религиозния пазар”, така и за разпространението им по света. Споделям и направените прогнози за нарастване на ролята на сектите както в глобален, така и в национален план за разлика от продължаващото фрагментиране на традиционните монотеистични религии.

Съгласен съм с изводите в края на дисертационния труд, макар да намирам за твърде категорични някои от изказаните мнения, например в прогностичния анализ (т. 3.3.). Според мене трябва да се смекчи тази категоричност и да звучи наистина като прогноза, а не като предсказание. Защото така или иначе тези прогнози сами по себе си са рискова материя.

Има увлечение във възприемане на типично протестантски тълкования на „римокатолическата парадигма” за посредническата роля на клира между Бога и човека и релацията човек-Бог (с. 40, *passim*). Такова тълкование не може да се приеме стопроцентово, тъй като то не е свободно от конфесионални предубеждения.

Един сериозен въпрос е този за богословската терминология, употребявана в дисертацията. Истината е, че богословската терминология не е единна дори в православните среди (употребява се например от православни автори: еклисиология, еклесиология и еклезиология;

сотириология, сотериология, сотириология и сотерология), а трудно може да се изгради единна норма за научна употреба, особено когато става дума за различни традиции – „западна“, дошла през римокатолическа и протестантска книжнина, и „православна“, дошла през гръцки или руски език (в последния също има следи от „западно“ влияние). Въпросът е все пак да се стъпи на нещо сигурно. Така например сотириологията е учение за спасението (сотирия), а не за Спасителя (сотир), затова формата „сотириология“ е неточна.

Друг термин е „пентикостализъм“. Няма филологически основания за тази форма – или трябва да бъде „пентекостализъм“ (без да се отдава значение на английското произношение на pentecostalism), или най-добре би било да се върне на българското „петдесетничество“ (употребяваната и от православни автори форма „петдесятничество“ е фонетически неправилна).

И за да не се разпростирам прекалено в тази област, ще спомена все пак думата „евангелизъм“. От него прилагателното е „евангелистки“, а не „евангелски“ – това е съвсем ясно. По-важно е обаче, дали става дума за „евангелизъм“ (evangelism) или за „евангеликализъм“ (evangelicalism). От съдържанието на дисертационното съчинение става ясно, че авторката има предвид евангеликализма като харизматично движение в протестантството. Той възниква в 17 в. (вж. "Defining Evangelicalism". Institute for the Study of American Evangelicals, Wheaton College. Retrieved August 31, 2011), както е описано и в рецензирания труд, и тъкмо той идва още през първата половина на 19 век в българските земи, докато те са в рамките на Османската империя. Затова ще трябва да говорим за първа евангеликалистка вълна от 19 в. и за втора такава вълна от края на 20 в. Дори да не се приеме коректното „евангеликализъм“ и „евангеликалистки“, във всеки случай трябва да се избягва „евангелски“ и да се ползва граматически правилното „евангелистки“.

Трябва да се прегледат и поправят някои от чуждите думи, изписани на съответния език или предадени като термини (напр. неправилно е да се пише „предистинаризм“ вместо „предестинизъм“).

Намирам също така за неточно тълкуването на текста в Приложение 3 относно формата на първата протестантска църква в България, т. е. дали е конгрешанска или презвитерианска. Според мене цитираното читателско писмо не говори в полза на презвитерианската форма.

Номерацията на страниците леко се разминава с означените в съдържанието и в бележките под черта страници на отделните точки. Освен това намирам за полезно в съдържанието да се включи списък на приложенията, което значително ще улеснява читателите.

Приносните моменти в дисертацията са формулирани ясно и съвсем коректно. По-горе са посочени някои забележки към съдържанието на приносните елементи на труда, без това да ги омаловажава.

Авторефератът добре отразява съдържанието на дисертацията както по строеж, така и по съдържание.

Дисертантката има три публикации, които отразяват отделни аспекти на проблематиката, разработвана в дисертацията, както и участия в поредица от научни конференции и семинари.

Заключение: Като имам предвид сериозната и задълбочена разработка на проблематиката, творческия подход и посочените приноси на дисертантката, с пълна убеденост препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да оценят положително дисертационния труд „Протестантската общност в България след 1989 г.: състояние и тенденции“ и на автора му Жасмина Христова Донкова, доктор по теология, да бъде присъдена научната и образователна степен "доктор по философия".

София, 15.10.2012 г.

Изготвил рецензията:

(Проф. д-р Иван Желев Димитров)

<http://pstgu.ru/download/1234960340.13.pdf>